

<http://www.diva-portal.org>

Preprint

This is the submitted version of a chapter published in *Konstens omvända ekonomi: tillgångar inom utbildningar och fält 1938-2008*.

Citation for the original published chapter:

Edling, M. (2012)

Att förbereda för rummet av möjligheter: om skolornas antagning, fria utbildning och starka fältberoende.

In: Martin Gustavsson, Mikael Börjesson, Marta Edling (ed.), *Konstens omvända ekonomi: tillgångar inom utbildningar och fält 1938-2008* (pp. 67-81). Göteborg: Daidalos

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-18687>

Marta Edling

Att förbereda för ”rummet av möjligheter”: Om skolornas antagning, fria utbildning och starka fältberoende

De akademiska och konstnärliga utbildningarna bildar var för sig självständiga och artegna system med långa traditioner. Fram till 1977 års högskolereform var därför inte konstnärliga utbildningar en del av högskolan, de fungerade istället som autonoma utbildningar, inte sällan med hög status. Inom det bildkonstnärliga området var den mest prestigefyllda skolan Kungl. Konsthögskolan. Här fanns ett tiotal professorstjänster, fler än vid någon annan konstnärlig utbildning i landet i mitten av 1970-talet.

När de högre konstnärliga skolorna integrerades i högskolan 1977 stod de också starka i förhållande till statsmakten och de kunde hävda sig väl. De kom att få behålla sina artegna antagningsprocedurer, fick möjlighet att kringgå kravet på allmän behörighet och fullständiga gymnasiebetyg, och kunde utforma sina utbildningsplaner och tillsätta sina professorer efter artegna traditioner utan att någon myndighet eller politiker lade sig i saken. Så har det i viktiga avseenden också fortsatt. I detta kapitel skall jag huvudsakligen med hjälp av mål- och informationsdokument från skolornas hemsidor 2010 försöka teckna en bild av den samtida utbildningens syfte och studiegång. Här kommer fokus att läggas vid skolornas återkommande betoning på utbildningens egenart och särskilda krav. Uppmärksamhet kommer också att fästas vid delar som berättar om skolornas påtagliga närhet till, och beroende av, sitt professionella fält. Denna relation analyseras i avslutningen i ett kultursociologiskt perspektiv.

Antagningen

Det är i kraft av sin anrika historia, och sin (i högskolan relativt) autonoma position i förhållande till statsmakten som vi måste förstå dessa skolor och deras utbildningspraktik idag. Vid bildkonstnärliga skolor är det den uppvisade konstnärliga fallenheten eller lämpligheten, ”den sökandes konstnärliga begåvning”, som ytterst är avgörande för om studenten blir antagen eller ej. Av detta skäl grundas antagningen i en bedömning av konstnärliga arbetsprover. Det gängse förfarandet är likartat mellan skolorna: de sökande uppmanas att insända 5-10 arbeten, endera i original eller dokumenterade genom fotografi, video etc. som granskas av en särskilt utsedd antagningsgrupp med representanter för lärarkår och studenter. Externt anlitate konstnärer kan också medverka. Denna grupp arbetar med det insända materialet i flera omgångar och det är sålunda via verken som de sökande selekteras. Urvalsprocessen innebär rent konkret att gruppen tittar igenom ett stort antal arbeten och bedömer dem konstnärligt. På alla skolor utom Kungl. Konsthögskolan kallades 2010 en mindre grupp av sökande som sållats ut till en intervju, för att ge ytterligare underlag för urvalet, men det var bedömningen av den konstnärliga gestaltningen som var det primära instrumentet.¹

---

¹ Citat från Konsthögskolan Valand ansökningsanvisningar *Konsthögskolan Valand. Göteborgs universitet. Prospektet 2010. Information och ansökningshandlingar till kandidatprogrammet i Fri konst 180 poäng.* http://www.valand.gu.se/digitalAssets/1296/1296413_ansokan2010BA.pdf, tillgänglig 2010-04-15. Skolorna har normalt anvisningar om hur ansökan går till på sina hemsidor, se till exempel Konsthögskolan i Malmö *Anvisningar för sökande till Kandidatprogrammet i Fri Konst 2010 (Bachelor of Fine Arts), 180p* <http://www.khm.lu.se/pdf/ansokio/Ansokan%20till%20Kandidatprogrammet%20i%20Fri%20Konst.pdf>, tillgänglig

Om den sökande inte har grundläggande behörighet för högskolestudier kan därför också skolan ge dispens.² För arbetsproverna ställs inte heller annat än tekniska förhållningsorder upp och skälet till detta är detsamma: formalian är minimal och skall inte hindra den sökandes konstnärliga uttryck. En ”utbildning i Fri konst” kan, som Konsthögskolan i Malmö skrev i sina anvisningar, inte sätta upp ”krav på vilka slags arbetsprover den sökande skall använda sig av i sin ansökan. Det står den sökande fritt att själv välja vilka tekniker man vill ta hjälp av för att visa sitt konstnärliga uttryck”.³ Det gäller också för den sökande att kunna visa fram självständiga arbeten så att detta individuella uttryck verkligen kommer fram. Konsthögskolan vid Umeå universitet påpekade i sina anvisningar: ”Arbetsproverna ska visa den sökandes konstnärliga strävan”.⁴

En fri utbildning

Eftersom det är den sökandes konstnärliga egenart som ger tillträde till utbildningen är det också en individuellt präglad studiegång som de högre bildkonstnärliga utbildningarna erbjuder: det kan inte finnas något givet curriculum för den som skall utveckla sitt individuella konstnärskap.⁵ Skolan kan alltså i liten grad föreskriva studenten ett visst kunskaps gods. Utbildningen handlar mer om att ”stödja” och att ”skapa bästa möjliga förutsättningar för en självständig konstnärlig utveckling”.

2010-04-15, och Konsthögskolan Umeå universitet

http://www8.umu.se/art/aktuellt/ansokan/ansokning_pdf/bfa/Anvisn_BFA_2010.pdf, tillgänglig 2010-04-15. *Kungl. Konsthögskolan. Information om ansökan till Kandidatprogrammet i fri konst 2010/2011*

http://www.kkh.se/blanketter/0910/info_kandidat.pdf, tillgänglig 2010-04-15. Samtal med Annelie Hovberger studie- och internationell koordinatör på Kungl. Konsthögskolan 2010-04-15. Se även beskrivningarna av urvals- och antagningsprocess i *Utvärdering av grund och forskarutbildning inom fri konst* Rapport 2007:25R, Höskoleverket, Stockholm 2007, s. 21-22; *Konstfack. Självvärdering av högskoleutbildningen i fri konst år 2006*, s. 9-10; *Självvärdering konsthögskolan Valand 2006*, s. 19, *Självvärdering av högskoleutbildning i fri konst. Konsthögskolan i Malmö*, s. 12, *Självvärdering. Konsthögskolan i Umeå 2006*, s. 10-11, Höskoleverkets arkiv dnr 641-1460-07, 641-1461-07, 641-1393-07, 641-1457-07. Vad antagningsproceduren via granskning av insända verk beträffar har den en lång historisk tradition, medan intervjuer har introducerats först under de senaste 10-15 åren. En god källa för information om rutinerna för antagningsarbetet är konsthögskolornas självvärderingar som från mitten av 1990-talet inlämnats till Höskoleverket inför de granskningar som genomförts av myndigheten.

² Förfarandet med arbetsprover är gemensamt för de fem svenska högre bildkonstnärliga utbildningarna i Stockholm, Göteborg, Umeå och Malmö och regleras i högskoleförordningens SFS 1993:100 med ändringarna SFS 2006:1053, 7 kap. §15,12 och 23. I ansökningsanvisningarna på skolornas hemsidor uppmärksammas också de sökande på att dispens kan sökas för den som saknar formell behörighet, se anvisningarna ovan i not 3.

³ Konsthögskolan i Malmö *Anvisningar för sökande till Kandidatprogrammet i Fri Konst 2010 (Bachelor of Fine Arts)*, 180p <http://www.khm.lu.se/pdf/ansokio/Ansokan%20till%20Kandidatprogrammet%20i%20Fri%20Konst.pdf>, tillgänglig 2010-04-15.

⁴ Konsthögskolan Umeå universitet

http://www8.umu.se/art/aktuellt/ansokan/ansokning_pdf/bfa/Anvisn_BFA_2010.pdf, tillgänglig 2010-04-15

⁵ Denna fria utbildningsgång har en lång tradition under 1900-talet på Kungl. Konsthögskolan och Valands Konsthögskola och präglar i dag de fem svenska utbildningarna, se Marta Edling *Fri konst? Bildkonstnärlig utbildning vid Kungl. konsthögskolan, Konsthögskolan Valand och Konstfackskolan 1960-1995* Stockholm Makadam förlag 2010. Betoningen på den fria och individuellt upplagda utbildningsgången återfinns i alla de bildkonstnärliga högskolornas utbildningsplaner/utbildningspresentationer tillgängliga via hemsidorna i april 2010. Några sådana exempel är: Institutionen för Konst vid Konstfackskolan som i texten på hemsidan *Om utbildningen* skriver att ”Utbildningens mål är att skapa bästa möjliga förutsättningar för en självständig konstnärlig utveckling”, att ”Utbildningens nav är den enskilda studentens konstnärliga arbete” och att varje student i samråd med handledare lägger upp en ”individuellt studieplan”, <http://www.konstfack.se/konstfack/jsp/polopoly.jsp?d=10&t=1>, tillgänglig 2010-04-15. Konsthögskolan Valand skriver i presentationen av utbildningen på hemsidan ”Tyngdpunkten i utbildningen ligger på ditt självständiga arbete” <http://www.valand.gu.se/Utbildning/Kandidatprogram/>, tillgänglig 2010-04-15. Detta upprepas också i skolans ansökningsanvisningar, se not 3 ovan. Konsthögskolan i Malmö skriver i sina ansökningsanvisningar ”Den studerande läger själv upp sin studiegång”, <http://www.khm.lu.se/pdf/ansokio/Ansokan%20till%20Kandidatprogrammet%20i%20Fri%20Konst.pdf>, tillgänglig 2010-04-15, i Umeå konsthögskolas utbildningsplan för kandidatprogrammet sägs att ”stora krav ställs på de studerande att i samråd med handledaren upprätta egna planer för studierna”

<http://www8.umu.se/art/utbildning/ansokning/pdf/Kandidatprogrammet.pdf>, tillgänglig 2010-04-15, vid Konsthögskolan i Stockholm sägs i utbildningsplanen att studiegången ”fokuseras vid det självständiga arbetet”, http://www.kkh.se/blanketter/0910/utbildningsplan_kandidat_jan2010.pdf, tillgänglig 2010-04-15. Jämför här också Höskoleverket, *op. cit.*, 2007, s. 11, 22-23.

Även om skolorna gärna undviker just ordet "begåvning" i ansökningsanvisningar och utbildningsbeskrivningar, och hellre talar om till exempel "förmåga", är det uppenbart att det är det moderna konstnärsgenibegreppet ursprungligen formulerat hos Kant som är antagningsprocessens och den fria utbildningsgångens historiska grund. Även här syns alltså utbildningens djupa rötter i äldre traditioner. Kant påpekar att konsten inte kan läras ut, och att den inte heller följer regler, och alltså inte kan efterbildas. Det unga geniet utvecklas istället genom att en insikt om den egna potentialen väcks i mötet med en mer mogen konstnär. Den erfarna kollegan är en förebild som stimulerar till efterföljd, men det unga geniet har i grunden inget att lära av denne.⁶

Det finns vid alla skolor en stor mängd valbara praktiska och teoretiska kurser av olika slag, och dessutom ett begränsat antal kortare obligatoriska kurser, ofta i konsthistoria, ekonomi och vissa tekniker. De obligatoriska kursernas syfte är rent instrumentellt, de förmedlar färdigheter som en konstnär har praktisk nytta av. De är allmänorienterande och syftar till att under en begränsad tid introducera grundläggande kunskap som är ett komplement till det rent konstnärliga. Här kan studenterna på ett säkert sätt lära sig handskas med maskiner och utrustning, här kan de få inblick i historiska perspektiv, öka medvetenheten om hur det egna konstnärskapet förhåller sig till det omgivande samtida konstfältet och en större samhälllig kontext, öva sig i skrivteknik och att presentera sitt konstnärskap skriftligt eller muntligt, eller att förstå elementär bokföring.

Det är tydligt att teoretiska kurser och övningar har varit ett inslag som har fått ökad betydelse sedan 1990-talets början, och att införandet av den s.k. Bologna-modellen med ett enhetligt examenssystem i än högre grad accentuerat denna utveckling. Det förekom alltså även före 2007 inslag av skriftliga uppgifter i utbildningen och utbildningsplaner kunde betona studentens förmåga att reflektera över sitt konstnärskap både i tal och skrift, men i de nya kandidat- och masterprogram som sjösattes från höstterminen 2007 ser man en än tydligare betoning av förmågor och kompetenser som före 1990-talet bara förekom inom akademisk utbildning. 2010 är det snarast en regel att skolornas utbildningsplaner innehåller skrivningar om att det är utbildningens mål att studenten skall utveckla förmåga att "kritiskt reflektera", förvärva "kritiskt tänkande", "teoretisk medvetenhet" etc.⁷ Det är dock viktigt att notera att sådana inslag inte står i strid med den konstnärliga friheten i utbildningen, obligatorierna är fortfarande hållna till ett minimum. Detta förklaras av att den iakttagna teoretiseringen inte bara är resultatet av en anpassning till ett enhetligt europeiskt högskolesystem, utan också ett resultat av en följsamhet från skolornas sida till det samtida konstlivet där ett konceptuellt och intellektuellt definierat konstbegrepp har dominerat sedan 1990-talets början. Obligatoriska och valbara teorikurser erbjuds idag inte för att studenterna skall bli lärda i akademisk mening. Avsikten är att de skall förvärva redskap som kan hjälpa dem att utveckla ett konstnärskap anpassat till ett konstfält där ett intresse för teori och upplösning av modernismens genrer och gestaltungspraxis har karakteriserat frontlinjen.

I de rent konstnärliga delarna av utbildningen är det bara handledning tillsammans med lärare eller redovisningar av det pågående arbetet som skrivs in som obligatorier i

---

⁶Om utbildningen <http://www.konstfack.se/konstfack/jsp/polopoly.jsp?d=10&t=1>, tillgänglig 2010-04-15 och Konsthögskolan Valand. Göteborgs universitet. Prospektet 2010. Information och ansökningshandlingar till kandidatprogrammet i Fri konst 180 poäng. http://www.valand.gu.se/digitalAssets/1296/1296413_ansokan2010BA.pdf, tillgänglig 2010-04-15. Immanuel Kant, *Kritik av omdömeskraften*, Thales, Stockholm 2003 [1790], s.165-178.

⁷Se Masterprogram i fri konst 180p http://www.valand.gu.se/Utbildning/Masterprogram/Master_i_fri_konst/, *Kungl Konsthögskolans utbildningsplan för masterprogram i fri konst (120 högskolepoäng)* http://www.kkh.se/blanketter/0910/utbildningsplan_master_jan2010.pdf, *Masterprogrammet i Fri Konst* <http://www8.umu.se/art/utbildning/ansokning/pdf/MASTERPROGRAM.pdf>, *Om utbildningen* <http://www.konstfack.se/konstfack/jsp/polopoly.jsp?d=10&t=1>, *Utbildningsprogram Bachelor i fri konst samt Masters i fri konst vid Konsthögskolan i Malmö*, <http://www.khm.lu.se/pdf/Utbildningsplaner/Utbildningsprogram%20Bachelor%20och%20Master.pdf>, alla tillgängliga 2010-04-15.

utbildningsplanerna. Sådana obligatorier syftar till uppföljning av och reflektion över den individuella progressionen och innehåller ingen egentlig kunskapsprövning eller föreskriven färdighetsträning.⁸ Kurser, seminarier, workshops och projektuppgifter är valbara och utbudet formas i hög grad utifrån från studenternas behov och intressen. Konsthögskolan i Malmö framhöll att skolan måste ”uppmärksamma [...] vilka konstnärliga val och tekniker studenterna är intresserade av, och förstärka snabbt lärarkapacitet och kursutbud i förhållande till vad just de studenter som nu går på skolan faktiskt behöver”. På konsthögskolorna utgår man sålunda ifrån att studenten själv är motor i sin utveckling. Utbildningens syfte är snarast, som Konsthögskolan i Malmö formulerade det, att ”stimulera studenten till att själv göra val och på det sättet ta ansvar för sin egen konstnärliga utveckling”. Det säger sig självt att detta ställer mycket höga krav på studenten. Som Konsthögskolan Valand påpekade i sin presentation av utbildningen på hemsidan ”krävs stor förmåga att organisera och ta ansvar för det egna konstnärliga arbetet”.⁹

Den logik som underbygger den fria utbildningsgången säger alltså att konstnärer i strikt mening inte utbildas, utan snarare *utvecklas*. Det finns i enlighet med denna logik också en föreställning om att konsthögskolor inte är, eller kan vara, skolor i gängse bemärkelse. De ter sig mer som en närande och tillåtande miljö som låter den individuella konstnärliga utvecklingen ha sin gång, något som frammanar bilden av en förutsättningslös och öppen, och därmed mer eller mindre oförutsägbar, utbildningspraktik. Betoningen av studentens individuella konstnärskap förefaller också ha som konsekvens att ingen utbildningsgång kan vara den andra lik, studenten genererar själv energi i, och har kontroll över, sin egen process. Den som är antagen vid en konsthögskola måste alltså själv ta ansvar för och i hög utsträckning utstaka sin väg.¹⁰ Utbildningsplaner och program förutsätter sålunda att individen först och främst måste vara konstnär i sin utbildningsprocess, och att studenten redan inom skolans väggar anammar yrkesrollen.

Nästan som på riktigt?

Det är uppenbart att skolornas utbildningsgång i flera fall är direkta speglingar av det omgivande konstlivets praxis. Antagningsproceduren vid en konsthögskola är till exempel inte annorlunda än andra selektionsprocesser i konstens värld: att sända in arbetsprover som jurybedöms har under lång tid varit ett vanligt förfarande att den som vill delta i en utställning eller söka stipendiemedel. Konsthögskolan Valand använde också symptomatiskt nog just ordet ”jury” som beteckning för antagningsgruppen.¹¹

I den nya examensordning som gäller från läsåret 2007/2008 är utbildningen uppdelad i två examina, kandidat- och masterexamen, och varje sådan examen avslutas med en utställning. Dessa genomförs antingen i skolornas gallerier eller i externa utställningsmiljöer, och villkoren

---

⁸ Att handledning av det konstnärliga arbetet är obligatorisk sägs uttryckligen i Umeå konsthögskolas utbildningsplan *Kandidatprogrammet i fri konst* <http://www8.umu.se/art/utbildning/ansokning/pdf/Kandidatprogrammet.pdf>, och i Kungl. Konsthögskolans *Utbildningsplan för kandidatprogram i fri konst (180 högskolepoäng)* http://www.kkh.se/blanketter/0910/utbildningsplan_kandidat_jan2010.pdf, båda tillgängliga 2010-04-15.

⁹ *Självvärdering av högskoleutbildning i fri konst. Konsthögskolan i Malmö 2006*, s. 10, jämför även *Konsthögskolan i Umeå 2006*, s. 15, Högskoleverkets arkiv dnr 641-1393-07, 641-1457-07 och *Konsthögskolan Valand. Göteborgs universitet. Prospektet 2010. Information och ansökningshandlingar till kandidatprogrammet i Fri konst 180 poäng*. http://www.valand.gu.se/digitalAssets/1296/1296413_ansokan2010BA.pdf, tillgänglig 2010-04-15. Det stora ansvar som de konsthögskolestuderande tar för sin utbildning belyses också i Marta Edling och Maria Görts ”Att vara student på en konsthögskola” i Lillemor Kim & Pehr Mårtens (red.), *Den vildväxande högskolan. Studier av reformer, miljöer och kunskapsvägar*, Nya Doxa, Nora 2003. Jämför här även Högskoleverket, *op. cit.*, 2007, s. 23.

¹⁰ För en beskrivning av hur olika vägvalen kan te sig för de studerande, se Edling och Görts, *op. cit.*, 2003.

¹¹ *Konsthögskolan Valand. Göteborgs universitet. Prospektet 2010. Information och ansökningshandlingar till kandidatprogrammet i Fri konst 180 poäng*. http://www.valand.gu.se/digitalAssets/1296/1296413_ansokan2010BA.pdf, tillgänglig 2010-04-15.

för utställningen är inte annorlunda än för en utställning förlagd utanför utbildningen. Den är alltid offentlig och annonserad i ett omgivande konstliv, och lockar alltid en publik. Inte sällan ges också dessa utställningar uppmärksamhet i facktidskrifter eller press. Eftersom utställningen också är en examinationsuppgift (inskriven i utbildningsplanerna) finns vanligen en särskilt inbjuden examinator/kommentator som ofta är extern. Denna rutin kan ses som en övning inför och en påminnelse om den interaktion med kritiker, curators, intendenten med flera som den konstnärliga yrkesverksamheten förutsätter. Skolorna har också egna gallerier där studenterna löpande kan ställa ut under utbildningen. Dessa är i vissa fall studentdrivna och de är öppna för allmänheten. Det är viktigt att beakta att detta föreskrivs av det institutionella ramverket, studenter kan därutöver självklart ha en självständig privat utställningsverksamhet. Det viktiga här är överensstämmelsen med det omgivande konstlivets praxis och att inträdet i och rutinerna inom högskolan överensstämmer med en karriärväg utanför utbildningen.

Att utbildningen i sin kärna vilar på antagandet att studenten är konstnär 'på riktigt' syns också i att skolorna betonar utbudet av resurser: det skall (åtminstone idealt) inte finnas praktiska hinder för den kreativa tanken. Studenten förutsätts behöva ett arbetsutrymme och skolorna framhåller särskilt att de erbjuder del i ateljé eller enskilt ateljéutrymme. Utbildningsplanerna/presentationerna på hemsidorna talade också om "välutrustade verkstäder", om "omfattande utbud av undervisning" eller "brett utbud av valbara kurser".¹² Att utbildningen också ger en skolning som förbereder för en karriär på samtidskonstens teoretiskt orienterade fält framgår av den återkommande betoningen av att utbildningen ger intellektuell träning, såväl i teorikurser som i utbildningens rent konstnärliga delar. Umeå konsthögskola skrev 2010 att utbildningen "reflekterar den kreativa mångfalden inom samtidskonstens praktiker samt den kritiska diskurs den omges av" och var tydliga med att specificera färdigheter som deltagandet i denna "kritiska diskurs" förutsätter. Det är inte bara en fråga om att passivt ha insikt i teori, utan att behärska även dess verktygslåda: studenterna tränar i utbildningen

sin förmåga att kritiskt analysera tankar av kulturell art, de sammanhang där idéer ingår och deras bakgrund. Studenterna övar sig i att debattera och skriva om konst och för konsten intressanta ämnen.¹³

Kungl. Konsthögskolan skrev att handledningssamtalen med professor ger studenterna

Möjlighet till analys och kritisk reflektion av sitt eget pågående konstnärliga arbete. Samtalen tar också upp teoretiska problemställningar, aktuella samhällsfrågor samt frågor kring konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig forskning. Genom presentationer av andra studerandes arbeten möter de olika förhållningssätt och övas i att diskutera och formulera sig kring konstnärliga frågeställningar.¹⁴

Därutöver gavs även vid skolan undervisning i konstteori och konsthistoria som "syftar till en teoretisk medvetenhet och reflektion kring det egna konstnärliga arbetet och kring konstens vidare betydelser i samhället". I de övriga skolornas utbildningsplaner och presentationer av utbildningen återfanns på likartat sätt beskrivningar av teoretiska moment inskrivna i

---

¹²Om skolan <http://www.kkh.se/megaFrame.html>, tillgänglig 2010-04-16, *Konsthögskolan Valand. Göteborgs universitet. Prospektet 2010. Information och ansökningshandlingar till kandidatprogrammet i Fri konst 180 poäng.* http://www.valand.gu.se/digitalAssets/1296/1296413_ansokan2010BA.pdf, tillgänglig 2010-04-15, *Om utbildningen* <http://www.konstfack.se/konstfack/jsp/polopoly.jsp?d=10&t=1>.

¹³Umeå konsthögskola *Programblad* <http://www8.umu.se/art/utbildning/utbildningsplan/sv/programblad.pdf>, tillgänglig 2010-04-15.

¹⁴Se *Kungl Konsthögskolans utbildningsplan för masterprogram i fri konst (120 högskolepoäng)* http://www.kkh.se/blanketter/0910/utbildningsplan_master_jan2010.pdf, tillgänglig 2010-04-15.

utbildningens alla delar, som kurser, som reflekterande moment i handledning, som examinationer (skriftliga och muntliga redovisningar).¹⁵

Som tidigare påpekades sammanhänger denna betoning av teori och reflektion dels samman med att skolorna under de senaste åren allt mer märkbart anpassat upplägget av utbildningen och skrivningarna i sina utbildningsplaner efter Bolognamodellens format, men dels också med att man nära följt det samtida konstlivets, sedan 1990-talet, alltmer påtagliga intellektualisering. Utbildningarna har följt postmodernismens olika faser av nedmontering av modernismens materiella medier, gestaltungspraxis, utställningsplatser, verkbegrepp, genrer och värden. I samtidskonsten är det inte längre givna material eller genrer som kännetecknar det konstnärliga verket. Dagens konstverk kan ta gestalt i snart sagt vilket material eller teknik som helst, och måste inte ens förstås i termer av ett objekt utan kan lika gärna genomföras som en handling eller process. Det är ett av skälen att skolorna idag tillhandahåller ett så brett och varierat utbud av såväl teoretiska som praktiska kurser: handhavandet av traditionella tekniker med ritkolet, oljefärgen, bronzen etc. är inte längre färdigheter som konstnärskapet förutsätter, och att man i utbildningarna från 1990-talets början frångått den tidigare under 1900-talet vanliga uppdelningen av studenterna i avdelningar efter teknik (måleri, skulptur, grafik) vittnar om samma fenomen. När konsten inte längre är materialspecifikt bunden kan inte heller de konstnärliga utbildningarna vara det.

Ett lika tydligt tecken på de högre bildkonstnärliga utbildningarnas närhet till det omgivande konstlivet är att detta också sätts upp som en norm för verksamheten. Det syns till exempel i de utsagor som betonar utbildningens internationella förankring eller orientering. Den samtida konsten följer inte nationella gränser, och det gör inte heller utbildningarna.¹⁶ I alla utbildningsplaner och program fanns i april 2010 hänvisningar till den internationella konstscenen, t.ex. genom att studenten efter utbildningen skall kunna verka utomlands, att gästlärare och lärare hämtas från utlandet, att studenterna kan studera vid skolor utanför Sverige, att undervisningen i delar genomförs på engelska.

På likartat sätt är skolorna noga med att i utbildningsplanerna utpeka att konstfältet idag rymmer nya och relativt oprövade konstnärliga vägar utanför det gängse konstlivets, nämligen den konstnärliga forskningen. Umeå konsthögskola, Konsthögskolan Valand och Kungl. Konsthögskolan skrev alla att det är ett mål för masterutbildningen att studenterna skall få ”insikter i” eller ”förutsättningar för” forsknings- och utvecklingsarbete.¹⁷ Sådana formuleringar kan läsas i ljuset av att konstnärlig forskning kommit att bli en, ekonomiskt sett, allt mer vägande faktor för den konstnärliga vidaremeriteringen och relevant att beakta för den student som skall göra strategiska karriärval. En nyexaminerad konstnär måste idag ha en utblick som är vidare än och går utöver konstlivets traditionella fora.

Flera av skolorna framhåller också kontakten, via lärare och gästlärare, med (det internationella) konstlivet som en viktig resurs för studenten. Häri anas också ett talande bevis för att skolorna och konstlivet delar gemensamma värdekriterier: vid rekryteringen av i synnerhet professorer, vad avser bedömningen av den konstnärliga kompetensen, läggs stor

---

¹⁵ *Masterprogram i fri konst 180p* http://www.valand.gu.se/Utbildning/Masterprogram/Master_i_fri_konst/, *Utbildningsprogram Bachelor i fri konst samt Masters i fri konst vid Konsthögskolan i Malmö*, <http://www.khm.lu.se/pdf/Utbildningsplaner/Utbildningsprogram%20Bachelor%20och%20Master.pdf>, *Masterprogrammet i Fri Konst* <http://www.8.umu.se/art/utbildning/ansokning/pdf/MASTERPROGRAM.pdf>, *Om utbildningen* <http://www.konstfack.se/konstfack/jsp/polopoly.jsp?d=10&t=1>. *Kungl Konsthögskolans utbildningsplan för masterprogram i fri konst (120 högskolepoäng)* http://www.kkh.se/blanketter/0910/utbildningsplan_master_jan2010.pdf, alla tillgängliga 2010-04-15.

¹⁶ Se Charlotte Bydler *The Global ArtWorld Inc. On the globalization of contemporary art*. Acta Universitatis Upsaliensis. Figura Nova Series 32. Uppsala University 2004.

¹⁷ *Kungl Konsthögskolans utbildningsplan för masterprogram i fri konst (120 högskolepoäng)* http://www.kkh.se/blanketter/0910/utbildningsplan_master_jan2010.pdf, *Masterprogram i fri konst 180p* http://www.valand.gu.se/Utbildning/Masterprogram/Master_i_fri_konst/, *Masterprogrammet i Fri Konst* <http://www.8.umu.se/art/utbildning/ansokning/pdf/MASTERPROGRAM.pdf>, alla tillgängliga 2010-04-15.

vikt vid meriter kunna på det konstnärliga produktionsfältet. Detta har under efterkrigstiden varit den ledande principen för skolornas lärarekrytering (se Edlings avslutande kapitel i denna antologi). Detta förfarande har inte heller ifrågasatts av granskande myndigheter sedan skolorna blev en del av högskolan, utan har framstått som ett naturligt faktum även för statsmakten. Högskoleverket konstaterade i en granskning 1998 av Konstfackskolan att professorerna skall stå ”vid fronten av en dynamisk utveckling av konstlivet”, och redovisade också i granskningen av Kungl. Konsthögskolan 1997 det som man uppfattade som den bakomliggande logiken:

En konsthögskola måste löpande hålla sig orienterad om de förhållanden som råder och de processer som pågår på den nationella och internationella konstscenen [...] Den undervisande personalen måste ha ett vakert och kritiskt förhållningssätt till varje tidsepoks gällande kvalitetsbegrepp inom sitt eget område. Detta förhållningssätt måste läras ut av studenterna.

Att skolorna arbetar efter denna rekryteringspolitik innebär också att de i liten grad haft en formell meriteringsgång till högre tjänster inom skolorna. Till skillnad från de akademiska professurerna förvärvas meriterna genom en professionell karriär utanför skolorna och starka hierarkier har därför ofta skapats mellan professorer och innehavare av lektorat och adjunktstjänster.¹⁸ Hierarkin framstår också som oundviklig eftersom den speglar ett reellt styrkeförhållande lärarna emellan: positionen i skolans tjänstehierarki (adjunkt, lektor eller professor) signalerar för varje lärare den relativa positionen i förhållande till kollegorna i det omgivande konstlivet.

Rummet av möjligheter

Att konsthögskolornas utbildningsbeskrivningar explicit och implicit indikerar att utbildningen handlar om en mognad och fördjupning av en i delar redan erövrad yrkesidentitet kan i viss mening ses som ett tämligen naturligt förhållande. De bildkonstnärliga högskolorna är i sitt historiska ursprung praktiska utbildningar, påminnande om yrkesskolor, och man kan säga att konsthögskolorna likt sådana skolor lär ut de färdigheter som behövs i det fortsatta yrkeslivet. Men beaktar vi den fria utbildningsgången ser vi att skillnaden i förhållande till yrkesskolorna är stor. Till skillnad från yrkesutbildningarna, som lärde ut praktiska och tekniska färdigheter enligt ett bundet curriculum, kan en student vid en konsthögskola i dag lämna utbildningen utan någon särskild praktisk/teknisk färdighet om denna/denne själv så önskar. Den fria utbildningsgången innebär att en konsthögskolestudent i dag inte måste kunna måla, teckna, modellera, eller hantera andra visuella tekniker inom foto, video, eller data om inte hon eller han själv vill. Det finns alltså inga föreskrivna konstnärliga färdigheter som studenten skall behärska.

Inte heller handledningssamtalen syftar till att överföra kunskaper. Självklart handlar en konstnärlig högskoleutbildning om att i viktiga avseenden ge studenten en fördjupad förmåga att reflektera över och lösa konstnärliga problem. Arbetet i verkstäderna tillsammans med ämneslärarna (t.ex. trä, glas, metall, video etc.) har en sådan konkret och handfast aspekt där kontakten med en mer erfaren kollega är vital. Men handledningssamtalen handlar i mindre grad om förmedling av färdigheter, även om de ger möjlighet att öva t.ex. teoretisk analys och tillfälle att muntligt redogöra för den egna konsten. För den frihet som skolan erbjuder studenten är inget annat än en logisk konsekvens av fältets påbudna frihet, det finns ingen konstnärlig ”mästarlära” att följa. Syftet med handledningen är inte att studenten skall bli lik sin lärare, eller att studenten skall erövra lärarens färdigheter. Syftet är snarare att bistå

---

¹⁸ Om lärarhierarkierna och de problem de genererar se till exempel *Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Konstfack*. Högskoleverkets rapportserie 1998:10 R, Stockholm 1998 s. 25-27 och *Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Konsthögskolan*. Högskoleverkets rapportserie 1997:35 R, Stockholm 1997, s. 10 och s. 22-23.

studenten i arbetet med att mejsla fram ett Jag som är framgångsrikt i att framstå som Sig Själv, fullt ut. Att utbilda konstnärer är att vägleda självständiga individer som skall lära sig handskas med kraven på ständig förnyelse, att skapa överskridande handlingar, och att ha en egenart och integritet som ger anseende. Detta ger inte studenten en automatisk väg till framgång men bidrar till att förstärka förutsättningen för den: förmåga att kunna förmedla och övertyga andra om att man besitter en särpräglad individuell egenart är inte en tillräcklig förutsättning, men en tvingande och nödvändig förutsättning för en konstnärlig karriär. Det som en konsthögskolestudent alltså kan sägas tillägna sig är ett konstnärligt *förhållningssätt* tillämpligt och anpassat efter den konstvärld där hon/han skall verka. Den fria studiegången kan alltså sägas syfta till att studenten utvecklar en disposition som möjliggör väl avvägda val anpassade efter konstlivets uttalade eller outtalade krav och förutsättningar.

Den uppståndelse som väcktes vintern och våren 2009 kring två Konstfacksstudenters examensarbeten är ett bra exempel. Om konsthögskolestudenter följer sitt eget sinne och visar provokativa konstverk bör vi förstå det som handlingar som står i samklang med det produktionsfält mot vilket de strävar. Vi kan förmoda att sådana handlingar följer fältets logik, och det är inte heller underligt att deras lärare i minsta möjliga mån vill hindra dem. Konsthistorien lär också att det som är ett brott mot den goda smaken, moralen och lagen, konstnärligt sett kan vara helt rätt, och en väg att välja för den som vill positionera sig på det konstnärliga fältet. Konstfackstudenternas arbeten sattes därför inte oväntat av sina förespråkare in i en kontext av en lång rad av konstnärliga provokationer och "rituella helgerån" som utspelat sig längs den moderna konstens frontlinjer sedan 1900-talets början, och som sedan 1960-talet varit ett återkommande inslag även i det svenska konstlivet. Det föranledde till och med *Dagens Nyheter* att sommaren 2009 utlysa en tävling för sina läsare "där det gällde att pricka in några av 1900-talets mer uppseendeväckande konstprovokationer". Verkens rätta konsthistoriska sammanhang var sålunda så självskrivet att det till och med inspirerade till ett bildat tidsfördriv i dagspressen.¹⁹ Att debatten också väckte smakfrågor är uppenbart. I flera inlägg handlade kritiken inte så mycket om moral och juridik, som att konstfackstudenterna hade gjort dålig (underförstått samhällskritisk och provokativ/politisk) konst.²⁰

Den konsekventa betoningen av friheten inom utbildningen kan alltså ses som motiverad av att det uppfattas som en viktig förberedelse för fältets konstnärsroll och påbudna kreativa frihet.²¹ Normativa ideal från fältet omsätts i bedömningskriterier och utbildningsgång på

---

¹⁹ Om provokationen och "rituella helgerån" som konstnärligt redskap, se t.ex. Pierre Bourdieu "Produktionen av tro. Bidrag till en teori om de symboliska tillgångarnas ekonomi" i Donald Broady och Mikael Palme (red), *Kultursociologiska texter*, Lidingö 1987. För exempel på sådan konst, se Folke Edwards *Från modernism till postmodernism. Svensk konst 1900-2000* Lund 2000, s. 168, Birgitta Gustafson och Annika Nordin "Studier i brott" i *Konstnären* nr 5. 1993. Jämför konstnärens NUGs framgång; "Konstfackledningen visste hela tiden vad vi höll på med" Publicerad 2009-05-05, uppdaterad 2009-05-05, Ilona Anhava "Finsk toppgallerist: Klottervideon är konsthistoria" Publicerad 2009-02-19, uppdaterad 2009-03-03 www.newsmill.se. "Klottervideo såld som konst" *Dagens Nyheter* 2009-02-18, Claes Svahn "Konstfackeleven har tjänat 75 000:- på videon" *Dagens Nyheter* 2009-02-19. Alla delfrågorna och de korrekta svaren i tävlingen i *Dagens Nyheter* publicerades i artikeln "Sommartävlingen avgjord" i *Dagens Nyheter* den 20 augusti 2009. Ett talande exempel är också tidskriften *Paletten* nr 3, 2009, ett temanummer kallat "Konst och kontrovers" som ägnas den debatt som väckts av "den turbulenta konstvåren" och Konstfackstudenternas arbeten, se <http://www.paletten.net/index.html>.

²⁰ Se till exempel Newsmilldebatten. Channa Bankier, "Konstfackseleven har skadat alla oss konstnärer", publicerad: 2009-02-01, uppdaterad: 2009-02-16; Charlie Weimers, "Ska en sådan som jag bli insläppt på Konstfack", publicerad 2009-02-12, uppdaterad 2009-02-12; Johan Lundberg, "Konstfackseleverna borde återgå till att lära sig rita", publicerad 2009-01-19, uppdaterad 2009-01-29.

²¹ För en diskussion om hur friheten i utbildningen kan ses som en spegelbild av, och en daning inför, kravet på originalitet och oförutsägbarhet i en konstnärskarriär, se Edling 2010 och Marta Edling och Mikael Börjesson "Om frihet, begåvning och karismatiskt lärande inom den högre bildkonstnärliga utbildningen" *Praktiske Grunde. Tidskrift för kultur- og samfundsvidenskab* nr 1, 2008. Att Konstfacks rektor Ivar Björkman inte visade en lika trosvisst attityd vad gäller konstens oantastlighet i debatten torde till viss del kunna tillskrivas det faktum att Björkman inte har sin bakgrund inom det konstnärliga fältet. Björkman är företagsekonom.

skolorna och i denna mening kan vi säga att professionens normer strukturerar utbildningens praktik. Den frihet som är påbjuden konstnärsrollen är sålunda en "tvångsbunden frihet". Konstfältet erbjuder ett "rum av möjligheter" där alla potentialer inte är realiserade, där det finns "problem att lösa, stilistiska och tematiska möjligheter som väntar på att utforskas, motsägelser att övervinna och rentav möjliga revolutionära brytningar att genomföra". Det villkor som ställs är att de kan igenkännas som konstnärliga handlingar, och erkännas som sådana. Det utbildningen syftar till är därför att studenten skall erövra en fördjupad konstnärlig färdighet, men inte genom ett föreskrivet curriculum, utan genom att via den påbjudna självständighetens daning göra studenten känslig inför, kunnig om och kompetent nog att avläsa och göra strategiska val i "rummet av möjligheter" som konstvärlden utgör. Utbildningen är såtillvida i högsta grad yrkesförberedande.²²

---

²² Pierre Bourdieu, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*, Stehag/Stockholm 2000 [1992] s. 340-341.

